

5. *Мацієвський І.* Жанрові угруповання в традиційній українській інструментальній музиці / І.Мацієвський. – Львів, 2000. – 26 с.
6. *Печерська Е.П.* Уроки музики в початкових класах: навч. посібник / Е.П. Печерська. – К.: Либідь, 2001.
7. *Тютюнникова Т.Э.* Природные и самодельные инструменты в музыкально-педагогической концепции Карла Орфа / Т.Э. Тютюнникова // Дошкольное воспитание. – 1997. – №8.

Анонси

Олеся ТКАЧУК

Використання дитячих саморобних музичних інструментів на уроках музики

У статті обґрунтовується доцільність використання традиційних та саморобних дитячих музичних інструментів у навчальному процесі. Пропонуються практичні поради щодо їх виготовлення.

Ключові слова: музичні інструменти, музичні здібності, інтонування, імпровізація, відчуття ритму.

Олеся ТКАЧУК

Использование детских самодельных музыкальных инструментов на уроках музыки

В статье обосновывается целесообразность использования детских традиционных и самодельных музыкальных инструментов в учебном процессе. Предлагаются практические советы по их изготовлению.

Ключевые слова: музыкальные инструменты, музыкальные способности, интонирование, импровизация, чувство ритма.

Olesya TKACHUK

The use of child self-made musical instruments at the lessons of music

The expedience of using of child traditional and self-made musical instruments in the education process is substantiated in the article. Practical advices on their making are offered.

Keywords: musical instruments, musical abilities, intonation, improvisation, feeling of rhythm.

Розвиток музично-естетичних смаків школярів засобами сучасної інструментальної музики

Ірина ДЗЮБА,

аспірант мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

У зв'язку з новими вимогами щодо виховання молоді людини постають завдання формування в школярів пріоритету духовних цінностей над матеріальними, правильного вирішення питання співвідношення загальних та індивідуальних інтересів. Зокрема, передбачається виховання сучасної людини як самобутньої і самостійної особистості. Одним із найважливіших шляхів успішного розв'язання проблеми виховання дітей та молоді на основі вищих духовних цінностей є розвиток їхніх музично-естетичних смаків.

Мета статті полягає у розкритті специфіки розвитку музично-естетичних смаків школярів засобами сучасної інструментальної музики.

Музично-естетичне виховання сприяє розвитку в учнів особистісних художніх уподобань, оволодінню інтонаційною мовою музичних творів, глибокому проникненню в їхній образний зміст. Однак, незважаючи на звернення науковців до проблеми формування музично-естетичних смаків, багато її аспектів ще не розроблені на належному рівні. Так, недостатньо вивченими залишаються питання розвитку естетичних смаків у школярів саме засобами сучасних інструментальних музичних творів.

Як показує практика, учням бракує досвіду спілкування з класичними, народними та сучасними

інструментальними творами, що, в свою чергу, негативно позначається на розвитку їхніх естетичних смаків. Зазвичай учні мають певні знання в галузі сучасної музики. Водночас у ціннісних орієнтаціях більшості молодих людей академічні музичні твори композиторів ХХ ст. посідають незначне місце. Інструментальні композиції мають ще «нижчий рейтинг». Так, школярі віддають належне академічній музиці, але більше люблять те, що краще розуміють, що доступне їм і засвоєне ними на початковому рівні.

Опанування сучасного інструментального мистецтва є законним продовженням розвитку естетичної освіченості, вихованості, формування почуттів та емоцій учнів. Духовний розвиток

особистості – процес складний і довготривалий. Справжня духовність, яка насамперед ґрунтується на особистісних переживаннях людини, передбачає розвинену естетичну культуру, що характеризується естетичним ставленням суб'єкта до навколишньої дійсності. Міра розвитку цієї культури суб'єкта визначається таким універсальним показником, котрим є естетичний смак.

Естетичний смак як інтегральний показник естетичної свідомості характеризує особистість у цілому, виражає її індивідуальний тип реагування на все, що її оточує. Тобто це здатність сприймати, відчувати, розуміти, оцінювати і творчо ставитися до творів мистецтва та явищ дійсності.

Формування особистісного естетичного смаку має певні об'єктивні й суб'єктивні закономірності. По-перше, на розвиток смаку впливає конкретне соціально-історичне середовище, по-друге, він зумовлений специфічним психофізіологічним розвитком людини як біологічної істоти, по-третє, залежить від культурного розвитку самої особистості. Естетичний смак пов'язаний із природною обдарованістю, життєвим і художнім досвідом, освітою, вихованням, які отримує людина у процесі соціокультурного становлення.

Саме тому механізмом розвитку естетичних смаків можна вважати інтереси, потреби, ідеали, які корегують художньо-естетичну спрямованість особистості.

Отже, музично-естетичний смак школярів варто розглядати з позицій:

- домінантної мотивації діяльності;
- системи інтересів, потреб, знань, поглядів, переконань, ідеалів, що є мотивами індивідуальної поведінки;
- суб'єктивних ставлень та ціннісних орієнтацій.

Починаючи з XVII ст., коли вперше було дано визначення смаку як естетичної категорії (Б.Грасіан-і-Моралес), точаться суперечки навколо питань щодо раціональної чи ірраціональної природи смаку, заснування його на розумі чи відчутті, чи є він природженою або набутою здатністю, чи мають його судження загальне або індивідуальне значення. Ще за тих часів у Франції, Англії, Німеччині були різні підходи до виявлення сутності цього феномену людської духовності. Зазвичай ці теорії давали однобічне пояснення категорії смаку. І.Кант уперше вказав на складність розв'язання проблеми, яка полягає у тому, що смак має бути одночасно суспільним, індивідуальним, а також обов'язковим для всіх. Водночас смак залежить від характеру конкретного індивіда, від розвитку його духовного світу. Сама природа смаку передбачає переконання про те, що прекрасне для одних людей має бути прекрасним для усіх. З іншого боку, ніщо не може змусити людину визнати прекрасним те, що їй не подобається. Цю суперечність І.Кант вважав невіршеною і зробив висновок про антиномії смаку.

Спроба розв'язання цієї проблеми простежується у міркуваннях Г.Гегеля. Він виступив з критикою

трактування смаку в попередніх розробках естетичної науки і вказав на прекрасне як його об'єктивну основу. Г.Гегель зробив важливий висновок: висунув тезу про можливість виховання смаку. Головну роль у цьому процесі має відіграти засвоєння людиною певних культурних зразків (норм, цінностей), які сприяють формуванню власне людських естетичних інтересів і потреб. На думку Ф.Шиллера, естетичний смак – це той центр у психічному і духовному житті людини, в якому зливаються два потоки відображення: чуттєве і раціональне. Щодо цього він писав: «Тільки смак вносить гармонію у суспільство, бо він створює гармонію в особистості» [5, с. 356]. Це своєрідний підсумок, висновок з естетичного споглядання та переживання. Естетичний смак визначається, по-перше, самим естетичним об'єктом, по-друге, внутрішнім світом суб'єкта. В естетичному смаку, як у фокусі, концентруються здатності людини до емоційно-безпосереднього відображення форми та змісту об'єкта і до реалізації духовного багатства, оскільки через переживання виявляється внутрішній духовний світ особистості. У зв'язку з цим в естетичних смаках відбувається органічне злиття пізнавального й оцінного, емоційного і раціонального досвіду. Тому естетичний смак характеризує особистість у цілому. За смаками певної особи можна визначити ступінь глибини її духовного багатства.

Вирішуючи питання про детермінацію естетичного смаку, можна виходити з двох суттєвих положень: про його формування та розвиток у діяльності, зокрема музичній, і про діалектичну єдність природного та набутого в ньому. Теза про взаємозв'язок діяльності та естетичного смаку конкретизує і розвиває фундаментальну загальну теоретичну концепцію Л.С. Виготського щодо суспільно-історичної соціальної природи людської психіки та єдності свідомості й діяльності.

Отже, естетичний смак розвивається упродовж усього життя людини. Тому варто звернути увагу на те, що важливим елементом означеного процесу є здатність людини до рефлексії. Не випадково І.Кант стверджував, що той, хто наслідує зразок, виявляє вміння (якщо це йому вдається), але смак він виявляє тільки у тому випадку, коли може судити про цей зразок [2, с. 236]. Діалектика формування смаку полягає і в тому, що функція заперечення може однозначно збігатися з функцією ствердження. Зміна художніх еталонів відбувається здебільшого стихійно, що вже давно виявлено дослідниками (В.І. Дряпіка, Л.Г. Коваль, Г.М. Падалка, О.П. Рудницька, Г.П. Шевченко та ін.). Наприклад, школярам спочатку не подобається якийсь сучасний музичний твір, але коли слух сприймає його декілька разів, осягає всю виразність і самобутність, він починає подобатися. Учні, які виховані на традиційній музичній слуховій культурі, зазвичай внутрішньо чинять опір упровадженню нових видів, форм та звучань, розрахованих на інший спосіб слухового сприйняття. Тому стає очевидним, що розвиток естетичного смаку має будуватися на практично-дійовій основі шляхом

повторювання естетичних переживань. Стає зрозумілим і педагогічне резюме Ф.Вольтера: «Щоб виховати смак, потрібен час і сила звички» [4, с. 132].

Естетичне ставлення учнів до навколишньої дійсності й розвинений естетичний смак як міра глибини цього ставлення пов'язані з їхнім художньо-образним мисленням. Сучасна інструментальна музика як вид мистецтва оперує саме художніми образами і якнайкраще може слугувати розвитку естетичних смаків молоді. Вона особливими засобами звертається до особистості, впливає на неї в цілому, її психіку – на емоції та інтелект, на свідомість і підсвідомість тощо.

Без перебільшення можна стверджувати, що музика в наш час вийшла на авансцену художньої культури. Не випадково, що саме музикант став головним героєм найвидатніших романів ХХ ст., присвячених місцю та ролі мистецтва в житті суспільства. Це «Жан-Крістоф» Р.Роллана, «Доктор Фаустус» Т.Манна, «Гра в бісер» Г.Гессе та ін.

Про значення і роль музичного мистецтва в житті суспільства, окремої людини, його виховні можливості розмірковувало багато видатних митців і мислителів. Окремі з них не змогли оцінити значущості виховної ролі музики [2, с. 78]. Однак уже Г.Гегель обґрунтовує духовно-змістовий бік музики і цим сприяє піднесенню ролі музичного мистецтва в духовному житті суспільства епохи романтизму. Романтики висунули тезу про те, що розум може помилятися, а почуття – ніколи [5, с. 67]. Вони проголосили, що найвищий метод пізнання життя – це не філософія, не наука; він можливий тільки у мистецтві. І якщо в загальній системі мистецтв ХVIII ст. перше місце посідало мистецтво поезії, то в романтиків найвищу сходинку займає музика. Саме музика, з погляду романтиків, осягає сутність світу в почуттях, а не в словах, передає емоційну сутність світу безпосередньо. А тому саме в епоху романтизму починається бурхливий розквіт музичного мистецтва, яке справляє величезний вплив на формування художньої свідомості слухачів і розвиток їхніх естетичних смаків.

Педагоги та музикознавці (Б.Асаф'єв, Д.Кабалевський, С.Шацький, В.Шацька, Н.Гродзенська та ін.) розробили нову методику залучення дітей до світу музики. Вони переглянули мету і зміст музично-естетичного виховання й головним орієнтиром висунули можливості формування молоді людини за допомогою музики. Але роль музики в розвитку естетичних смаків особистості вельми специфічна. Музичне мистецтво, як будь-яке інше, має свої особливі риси, мову, засоби виразності та впливу. Головна особливість полягає в тому, що музичне мистецтво орієнтоване на слухове сприйняття. Звідси такі риси, як предметність, здатність розвиватися в часі, втілення образів та ідей через динаміку емоційних станів тощо. Саме тому, що природа музичного мистецтва робить пізнання зовнішнього світу опосередкованим, безпосереднім залишається духовне самопізнання людини. Йдеться саме

про «самопізнання», а не про «самовираження». Тому музика є пізнанням життя людського духу, а через нього і пізнанням відображеного в ньому світу. «Сфера музичного пізнання – це не ставлення людини до природи, а ставлення людини до людини – до іншої та до самої себе» [1, с. 58].

Музика не здатна адекватно моделювати хід думок, але здатна на моделювання руху почуттів. Недаремно її нарекли «стенографією почуттів» особистості. Розпочинаючи розмову про зміст музичного твору, варто зупинитися на специфіці музичного образу, котрий, власне кажучи, і є змістом твору. Він, як і будь-який інший художній образ, своїми засобами узагальнено відтворює явища дійсності. Вчені-музикознавці (Б.Асаф'єв, В.Ванслов, Л.Мазель, А.Сохор, Б.Яворський та ін.) роблять висновок, що такими засобами в музиці є система інтонацій. Тобто є прямий зв'язок між поняттями «інтонація» і «музичний образ». Звідси випливає, що для сприйняття і розуміння сучасного інструментального музичного твору необхідна розвинена культура слуху. І головними чинниками в цьому процесі музичного сприйняття є музичний слух і музична пам'ять. За їх допомогою можна «вловити» драматургію твору, співвідношення в ньому різних художніх образів, усвідомити специфічні закони музичної логіки – ладової, тональної, гармонійно-функціональної і драматургічної. Розуміння сучасного музичного мистецтва потребує виховання культури сприйняття, де постає проблема його адекватності. Річ у тім, що в музиці особливості сприйняття виявляються найбільш яскраво завдяки високому ступеню абстрактності музичних образів. У сучасному підході до проблеми музичного сприйняття уявлення про пасивність цього процесу поступилося місцем його активній природі. Адже вияв особистісного бачення музичного твору розглядається як необхідна умова його повноцінного сприйняття.

Свого часу Б.Асаф'єв багато писав про психічні можливості генетичного усвідомлення особистістю інтонацій фольклору і класичної спадщини. Але з кінця ХІХ ст. в сфері музичного мистецтва розпочинається процес радикальних переорієнтацій слухового сприйняття. Стилістичне обличчя музики ХХ ст. помітно змінилося порівняно з музикою минулих епох. Це зумовило складність входження у світ образів нового мистецтва й потребувало більших зусиль і підготовки до адекватного сприйняття. Постало питання про формування нових моделей краси для входження у світ академічної інструментальної музики та розвитку естетичних смаків у молоді її засобами.

Узагальнюючи викладену вище інформацію, можна зробити висновок, що складність розвитку естетичних смаків школярів засобами сучасної інструментальної музики визначає поетапність цього процесу, який умовно потрібно розмежувати на три етапи.

На першому етапі розвиток естетичних смаків доцільно здійснювати шляхом сприйняття сучасних інструментальних музичних творів «легких»

жанрів, які характеризуються яскравим мелодійним спрямуванням, конкретністю емоційного змісту, опорою на ладову систему.

На другому етапі доцільно ускладнювати завдання переходом до сприйняття програмових сучасних інструментальних музичних творів. Вони мають суттєво відрізнятись від попередніх як засобами музичної виразності, особливостями музичної мови, так і самим емоційно-образним змістом.

На третьому етапі розвитку естетичних смаків школярів доцільно ввести «чисті», не програмові, сучасні інструментальні музичні твори. Вони відзначаються складністю сприйняття: можуть мати розгорнуту форму, ладово-гармонійну нестійкість або атональне письмо. До цієї групи варто віднести і твори сучасного авангардизму.

Література

1. Каган М.С. Философия культуры / М.С. Каган. – СПб.: Петрополис, 1996. – 416 с.
2. Кант И. Сочинения / И.Кант / ред. В.Ф. Асмус и др. – Т. 5. – М.: Мысль, 1996. – 564 с.
3. Лутай В.С. Философия современной освіти / В.С. Лутай. – К.: Магістр, 1996. – 256 с.
4. Овсянников М.Ф. История эстетической мысли / М.Ф. Овсянников. – М.: Высшая школа, 1984. – 336 с.
5. Шиллер Ф. Собр. соч. в 7 т. / Ф.Шиллер. – Т. 6. – М.: Мысль, 1957. – 543 с.

Анотації

Ірина ДЗЮБА

Розвиток музично-естетичних смаків школярів засобами сучасної інструментальної музики

У статті обґрунтовується важливість розвитку музично-естетичних смаків школярів засобами сучасної інструментальної музики, розкривається специфіка цього процесу.

Ключові слова: музично-естетичний смак, сучасна інструментальна музика, музичне сприйняття.

Ірина ДЗЮБА

Развитие музыкально-эстетических вкусов школьников средствами современной инструментальной музыки

В статье обосновывается важность развития музыкально-эстетических вкусов школьников средствами современной инструментальной музыки, раскрывается специфика этого процесса.

Ключевые слова: музыкально-эстетический вкус, современная инструментальная музыка, музыкальное восприятие.

Iryna DZYUBA

The development of musical-aesthetic tastes of schoolchildren means of modern instrumental music

The article substantiates the importance of the development of musical-aesthetic tastes of schoolchildren means of modern instrumental music. Disclosed the specifics of this process.

Keywords: musical-aesthetic taste, modern instrumental music, musical perception.

ПЕДАГОГИ-МИТЦІ: НИМИ ПИШАЄТЬСЯ УКРАЇНА

Мальовничий світ петриківського розпису

До Всеукраїнського дня бібліотек 27 вересня у головному приміщенні Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В.О. Сухомлинського за підтримки Асоціації «Україна – Франція» відбулася презентація виставки «Мальовничий світ петриківського розпису». На ній було представлено роботи майстрів українського декоративно-прикладного мистецтва Галини Назаренко, Тетяни Гарькавої, Ірини Кібець, Вікторії Шевченко, Георгія Антія, Катерини Омельченко, Діни Матильової, Євгенії Донських, Юлії Стройбулової, Катерини Мадаєвої, Юлії Незяць.

На презентації завітали громадські діячі, зокрема Надія Деєва, доктор економічних наук, голова Дніпропетровської облдержадміністрації з 2005 по 2007 рік; Юрій Єхануров, кандидат економічних наук, голова Дніпропетровської облдержадміністрації в 2005 році, Прем'єр-міністр України з 2005 по 2006 рік; Павло Ротар, віце-президент Асоціації «Україна – Франція»; науковці НАПН України, фахівці бібліотек, викладачі і студенти Мистецького інституту художнього моделювання та дизайну імені Сальвадора Далі й Інституту мистецтв НПУ імені М.П. Драгоманова, вчителі та учні ЦПР Святошинського району і гімназії №267.

Відкрила захід заступник директора ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського Лариса Пономаренко, яка підкреслила важливу роль бібліотек у сучасному суспільстві, зокрема їхню активну позицію щодо проведення культурно-просвітницьких заходів, які сприяють популяризації й збереженню традицій українського народу.

Виставку репрезентували самобутні художниці Галина Назаренко, майстер петриківського розпису, лауреат Літературно-мистецької премії імені Івана Нечуя-Левицького, і Тетяна Гарькава, заслужений майстер петриківського розпису, член Дніпропетровської організації НСХУ, викладач Дніпропетровського обласного театрально-художнього коледжу. Творчість Тетяни Гарькавої свідчить про яскраву індивідуальність зображувального почерку майстрині. За всієї традиційності орнаментальних мотивів її роботи вирізняються декоративною насиченістю кольорових відношень, відточеністю деталей композицій. Кожен твір відтворює красу і різнобарв'я природи рідного краю, сповнений святкової урочистості. Викладаючи в коледжі, Тетяна Анатоліївна щедро ділиться своїм талантом з молоддю, докладає зусиль для збереження багатовікових традицій петриківського декоративного розпису.

Під час презентації студенти Дніпропетровського обласного театрально-художнього коледжу під керівництвом Тетяни Гарькавої провели майстер-клас із техніки петриківського розпису, до якого із задоволенням долучилися всі гості та учасники виставки.

Захід супроводжувався концертною програмою у виконанні М.Сікори, заслуженого артиста України, та студентів Інституту мистецтв НПУ імені М.П. Драгоманова.

Світлана КИРІЙ,
завідувач сектору соціокультурних комунікацій
ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського